

6. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. психолог. наук: спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Р.В. Павелків . – К., 2005. – 40 с.
7. Фольваркова В.І. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості / В.І. Фольваркова // Дошкільна освіта. – 2004. – №3 (5). – С. 15-19.

In the article, on the basis of analysis of researches of leading scientists, an attempt to expose essence of the phenomenon “moral consciousness of personality” is done, and also levels and stages of formed of moral consciousness of personality are described.

Key words: moral consciousness of personality, moral consciousness, moral presentations, moral persuasions, moral feelings.

Отримано: 19.02.2011

УДК159.9

В.А. Терещенко, М.А. Володченко

Організованість як риса особистості студента та її формування

Одним із провідних особистісних факторів самостійної роботи студента виступає організованість. Сутністю організованості як властивості особистості є здатність людини свідомо впорядковувати свою діяльність, регулювати її на всіх етапах. Організованість базується на єдності динамічної й змістовної сторін. Велика роль у формуванні організованості студентів належить колективу. Показниками організованості студентів було визначено імпульсивність, самостійність, самоконтроль. Високий рівень організованості має 22,8% студентів другого та 31,3% четвертого курсів; середній – 45,7% студентів другого і 42,2% четвертого; низький – 31,5% студентів другого і 26,5% четвертого.

Ключові слова: організованість, імпульсивність, самостійність, самоконтроль.

Одним из важных личностных факторов самостоятельной работы студента является организованность. Суть организованности как свойства личности заключается в способности человека сознательно выстраивать свою деятельность, регулировать ее на всех этапах. Организованность предполагает единство динамической и содержательной сторон. Существенную роль в формировании организованности студентов

принадлежит колективу. Показателями організованості студентів були определены імпульсивність, самостійність, самоконтроль. Высокий уровень організованості имеет 22,8% студентів другого и 31,3% четвертого курсов; середній – 45,7% студентів другого и 42,2% четвертого; низкий – 31,5% студентів другого и 26,5% четвертого.

Ключевые слова: організованість, імпульсивність, самостійність, самоконтроль.

Вимоги вищої освіти до самостійності студента значно зростають. Жодні знання, не підкріплені самостійною діяльністю, не зможуть стати справжнім надбанням людини. Самостійна робота студента призначена не тільки для оволодіння навчальними дисциплінами, але й для формування навичок навчальної, наукової, суспільно-громадської, професійної діяльності взагалі. Самостійність студента у навчанні виявляється як здатність приймати на себе відповідальність за його результати, критично оцінювати себе й вдосконалюватись, активно долати різноманітні дидактогенні кризові ситуації тощо. Одним із провідних особистісних факторів самостійної роботи студента виступає така важлива риса його характеру, як організованість.

Проблему організованості як риси особистості розглядали у контексті вивчення регулятивної функції психіки, її вольової сфери. Теоретичні питання організованості особистості у вимірах її вольової, свідомої саморегуляції висвітлювали у своїх працях Л.С. Виготський, В.О. Іванніков, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьев, С.Л. Рубінштейн, В.І. Селіванов та ін. Проблемою організованості як умови самовиховання особистості, її самовдосконалення й саморозвитку займались О.Я. Арет, О.Г. Ковальов, А.І. Кочетов, Г.С. Никифоров, Ю.М. Орлов, Л.І. Рувінський, В.О. Сухомлинський та ін. [1; 4; 5; 7]. Проблеми вікових особливостей формування організованості учнів та студентів досліджували І.С. Кон, О.В.Мудрик, В.Ф. Ляудіс, С.Г. Якобсон, Н.Ф.Прокіна, І.В. Дубровіна, М.В.Савчин, Ф. Райс, А.В. Изотов, А.І. Висоцький. Водночас, організованість як важлива риса особистості студента, що забезпечує його самостійну діяльність, не отримала спеціального вивчення.

Організованість студента – є основою його навчальної самостійності і полягає у здатності планувати свою роботу, впорядковано її виконувати, працювати з необхідною літературою та іншими джерелами інформації, ставити перед собою цілі і формулювати задачі, перевіряти себе, виправляти помилки, раціонально розподіляти час, дотримуватись вимог психогігієни, правильно поєднувати розумову та фізичну працю.

Сутністю організованості як властивості особистості є здатність людини свідомо впорядковувати свою діяльність, регулювати її на всіх етапах (підготовки, початку, реалізації, контролю, перевірки тощо). Свідомо регуляція поведінки як необхідний компонент входить у більшість життєво важливих функцій людини. Серед них такі, як моральний розвиток, формування рис характеру і, безперечно, становлення особистості в цілому. Діяльність, складна за структурою, передбачає високосвідомі дії, які є наслідком глибоко продуманого рішення, вибору засобів виконання, передбачення результату, співвіднесення його з мотивами і метою, та має складну організацію, що включає контроль за їх здійсненням. Їх характеризує передусім те, що між метою та її реалізацією немає такого однозначного зв'язку, як при просто організованих актах поведінки.

Якраз усвідомлення мотиву надає певного сенсу виконуваним діям та досягнутим цілям. Ураховуючи це, можна надавати діяльності того чи іншого смислу, по-різному мотивуючи її. У руках досвідченого педагога мотив стає надійним інструментом організації поведінки студента, особливо у випадках якихось ускладнень. Наприклад, викладач пропонує оволодіти прийомами запам'ятовування для того, щоб легше відбувалась підготовка до іспитів. Відтак, студент сприймає матеріал як потрібний, а не як просто заданий.

Організованість особистості тісно пов'язана з багатьма її психічними процесами і властивостями, насамперед з мисленням і емоціями. Цей зв'язок ускладнює розмежування власне організаторських дій із здібностями до міркування, оскільки у зважуванні мотивів, висновків про необхідність тієї чи іншої тактики, нарешті, у формулюванні мети, підстав для неї тощо виявляється здатність мислити. На думку інших, початком дії, вчинку, його мотивом та впорядковуючою і регулюючою силою – є емоції, переживання людини [3; 8].

Для вітчизняної психології характерно включати властивість організованості до вольових проявів людини, розглядати у зв'язку з волею. Людина має владу над собою і зовнішніми обставинами, завдячуючи цим своїм знанням і вмінням, пізнанням навколишнього світу, пануючих у ньому законів. Оволодіваючи собою, своєю поведінкою, людина отримує почуття свободи волі [3, с. 147].

Організованість студента проявляється в його здатності до таких дій:

- встановлення певного порядку роботи, що сприяє успішній діяльності (тримати в порядку книги, робоче місце, чергувати роботу і відпочинок);

- планування своїх дій і розумне їх чергування;
- прогностований і раціональний розподіл витрат часу з урахуванням ситуації (усне опитування, контрольна робота, екзамен);
- внесення в свою діяльність певних змін залежно від обставин.

Організованість як особистісне утворення базується в єдності динамічної й змістовної сторін. Сила, стійкість і широта організованості характеризують її динамічний бік, спрямованість (визначається сукупністю мотивів дій і вчинків) – змістовний.

Змістовний і динамічний бік організованості виступають в єдності і є двома складовими однієї і тієї ж якості. При цьому значення організованості тим вище, чим складнішою є діяльність. Як зазначає С.Г.Якобсон, “складний, комплексний характер продуктивної соціальної діяльності людей є тією її особливістю, яка вимагає від них організованості” [9, с. 5].

За ознакою генералізованості розрізняють стійкий та нестійкий рівні розвитку організованості особистості.

Стійка організованість проявляється у студента в різноманітних ситуаціях (при підготовці домашніх завдань, на заняттях, при виконанні контрольних тощо), а також у різних видах діяльності (навчальній, спілкуванні, трудовій).

Нестійка організованість виявляється час від часу. Наприклад, на занятті студент уміє підготувати робоче місце, спланувати свою роботу, а вдома потребує постійного зовнішнього контролю. Буває так, що у позанавчальний час студент уміло планує своє дозвілля, а от в навчальній діяльності проявляє беспорядність.

Про спрямованість організованості свідчать переважаючі мотиви в поведінці студента. Позитивно направлена організованість має місце, якщо у поведінці студента переважають позитивні вчинки, суспільно значущі мотиви діяльності.

Негативно направлена організованість має місце, якщо у поведінці студента переважають негативні вчинки, егоїстичні мотиви діяльності.

Для розвитку організованості студента має значення сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів: сімейні умови, статус в колективі студентів, його ставлення до різних видів діяльності, якість навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, взаємини з оточуючими, досвід виконання тієї або іншої діяльності, різні інтереси, характер зовнішньої стимуляції, рівень розвитку свідомої самостимуляції та ін. Залежно від поєднання цих чинників, організованість у кожній конкретній особистості формується за індивідуально своєрідним варіантом.

Велика роль у формуванні організованості студентів належить колективу. Як показано у психологічних дослідженнях, в організованості студентів колектив виконує три основні функції.

1. Колектив є зовнішнім стимулятором активності студента. Ця функція виявляється у вигляді громадської думки, прямих і непрямих вимог колективу і т.п. Дієвість колективу як зовнішнього стимулятора активності визначається не лише його особливостями (рівнем розвитку, згуртованістю тощо), а головним чином, ставленням студента до одногрупників.

2. Задачі колективу, його інтереси, ідеали і т.п. можуть виступати як мотиви організованої діяльності студента, коли він виконує діяльність з почуттям обов'язку.

3. Колектив може також бути джерелом самовимогливості студента. Студенти спонукають себе до кращої організованості роботи, наприклад, уявленням про те, як одногрупники поставляться до тих або інших результатів їх діяльності, які наслідки їх чекають при невиконанні вимог колективу, яке місце студент займе серед одногрупників, якщо досягне високих результатів.

З метою визначення реального стану розвитку в студентів їх організованості ми провели психодіагностичну роботу. Досліджуваними виступили студенти других курсів (92 особи) та четвертих курсів (83 особи) педагогічних спеціальностей. Для того, щоб підібрати методики визначення організованості, потрібно було з'ясувати, які властивості особистості та прояви поведінки можуть слугувати показниками цієї риси особистості. Такими показниками ми визначили:

- імпульсивність. Чим менше рівень імпульсивності поведінки, тим вище її організованість;
- самостійність. Чим більш самостійна у своїх діях людина, тим вона краще організована;
- самоконтроль. Чим краще розвинений самоконтроль, тим вища організованість.

Щоб встановити перелічені властивості студентів, ми використали комплекс психодіагностичних методик, а саме: тест “Рівень самоконтролю”, методику вимірювання імпульсивності В.А.Лосенкова, методику “Виявлення стилю саморегуляції діяльності” Г.С.Пригіна, методику визначення самоконтролю у різних сферах поведінки (емоційній, діловій, соціальній), розроблену Г.С. Нікіфоровим, В.К.Васильєвим та С.Ф. Фірсовою.

Проаналізуємо отримані результати з точки зору розподілу студентів за рівнями розвитку організованості. Серед досліджуваних студентів другого курсу з високим рівнем організованості

виявлено – 22,8%; з середнім – 45,7%; з низьким – 31,5%. У студентів четвертого курсу розподіл має такий вигляд: високий рівень – 31,3%, середній – 42,2%, низький – 26,5%. Різниця між розподілом студентів другого і четвертого курсу за рівнями організованості не має статистичної значущості.

Студенти, які вміють організовувати свою навчальну діяльність, належним чином перевіряють, контролюють свої роботи та виправляють помилки в них, тобто мають високий рівень самоконтролю. Вони вдало планують свою роботу, діють згідно з планом, не відволікаються, вміють зосередитись, тобто мають низьку імпульсивність. Завдяки самоорганізації їх поведінка відзначається значною самостійністю, незалежністю від умов, які створені чи не створені для них оточуючими (викладачами, батьками), тобто стиль їхнього саморегуляції – автономний. Самоконтроль таких учнів поширюється на різні сфери їх життя – проявляється, як у спілкуванні з оточуючими, так і у діяльності.

Студенти із середнім рівнем організованості навчаються гірше за ровесників з її високим рівнем. Вони не завжди користуються самоконтролем, його рівень переважно – середній, що виявляється у відсутності самоперевірки без нагадування викладача, у нездатності знайти та виправити всі помилки. Вони проявляють нестриманість, нетерплячість, не схильні дотримуватись плану, а часто і взагалі його не складають, тобто у них досить виражена імпульсивність. Поведінка не відзначається достатньою самостійністю. Переважаючий стиль саморегуляції у цій групі – невизначений. Багато з того, що ці студенти повинні робити самостійно, вони виконують лише за нагадуванням викладачів. Навіть при досить розвиненому самоконтролі у спілкуванні, вони не переносять його на діяльність. Тобто вони вміють поводитись у присутності інших людей, стримують себе, діють за певними етичними нормами, але щойно починають виконувати навчальне завдання – самоконтроль знижується.

Студенти з низькою організованістю мають найгіршу академічну успішність. Вони настільки “стомлюються” при виконанні навчальних завдань, що ніколи не перевіряють зроблене, намагаються чимшвидше зайнятись своїми позанавчальними справами, навіть перевіряючи роботу за завданням викладача, не вміють порівнювати зроблене зі зразком, виправляти помилки, які роблять навіть при списуванні готових рішень. Планувати свою роботу не вміють, діють ситуативно, їх дуже легко відволікти, вони не дотримуються порядку у роботі. Наприклад, характерним є такий випадок: потрапила під руку лівійка – студент згадав, що потрібно

накреслити таблицю, не потрапила – забув, малює “квіточки”. Це свідчить про його високу імпульсивність. У цих студентів проявляється залежний стиль саморегуляції, самостійність знижена, вони звикли діяти за інструкцією, розпорядженням.

Таким чином, залежність успіхів у навчанні від організованості студентів, яка повністю підтвердилась і у нашій роботі, ставить перед викладачем проблему, як підвищити організованість студентів, тобто, як навчити їх планувати свою роботу у певній послідовності, перевіряти зроблене, виправляти помилки, користуватись раціональними прийомами розумової діяльності, бути зосередженим та уважним, не відволікатись, долати труднощі тощо.

На формування у студентів організованості як властивості їх вольової сфери значною мірою впливають **організаційні форми** навчального процесу. Від того, як викладач організує роботу на занятті, залежить чіткість дій студентів, можливість спланувати та проконтролювати свою роботу, здатність правильно розподілити запас часу. Ми притримуємось положення про те, що організаційні форми навчання – це взаємодія педагога і студента, яка регулюється визначеним, завчасно встановленим порядком і режимом (М. Скаткін). Визначимо основні вимоги до засобів навчання, орієнтованих на розвиток організованості студентів.

Засоби навчання повинні орієнтувати на раціональні прийоми розумової діяльності.

Інформація, яка подається за допомогою засобів навчання (підручників, посібників, комп’ютера), має бути доступною для студентів.

Чітка постановка навчальних задач. Для розв’язування тієї чи іншої конкретної задачі потрібно вибрати з можливої різноманітності засобів навчання ті, що в даному випадку дадуть максимальний педагогічний ефект.

Добра психолого-педагогічна підготовка викладача щодо застосування цих засобів. Потрібне комплексне використання традиційних і сучасних засобів навчання.

На розвиток організованості студентів впливають зміст домашніх завдань та форма їх виконання, контроль знань, навичок та вмінь студентів.

Як було встановлено вище, різниця між розподілом студентів другого і четвертого курсу за рівнями організованості не має статистичної значущості. Таким чином, набуття студентами досвіду навчання у вищому навчальному закладі автоматично не призводить до помітних змін у розвитку їх організованості, що ставить завдання спеціального створення відповідних психолого-педагогічних умов.

Сьогодні, коли навчальні програми вищої освіти досить насичені та передбачають значний вміст самостійної навчальної діяльності студентів, виникає особливо гостра потреба у спеціальних психологічних розробках, спрямованих на практичні аспекти розвитку їх організованості.

Список використаних джерел

1. Арет А.Я. Теория и практика самовоспитания / А.Я. Арет, Л.И.Рувинский. – М.: Просвещение, 1975. – 215 с.
2. Гримак Л. П. Резервы человеческой психики: Введение в психологию активности / Л.П. Гримак. – М.: Политиздат, 1989. – 319 с.
3. Ильин Е. П. Психология воли / Е.П. Ильин. – СПб.: ПИТЕР, 2000. – 288 с.
4. Никифоров Г. С. Самоконтроль человека / Г.С. Никифоров. – Л., 1989. – 192 с.
5. Орлов Ю. М. Самопознание и самовоспитание характера / Ю.М.Орлов. – М.: Просвещение, 1987. – 193 с.
6. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф.Райс. – СПб.: ПИТЕР, 2000. – 345 с.
7. Рувинский Л. И. Психология самовоспитания /Л.И.Рувинский, А.Е.Соловьева. – М.: Просвещение, 1982. – 157 с.
8. Селиванов В.И. Избранные психологические произведения (воля, ее развитие и воспитание) / В.И Селиванов. – Рязань, 1992. – 386 с.
9. Якобсон С.Г. Организованность и условия ее формирования у младших школьников / С.Г. Якобсон, Н.Ф.Прокина.– М.: Просвещение. 1967. – 174 с.

Good organization is one of the main factor of students self-education. The gist of good organization as persons characteristic is persons ability to arrange and to regulate his activity consciously. Good organization consists of dynamic and substance sites. Body of students make serious influence at forming of students good organization. The indicators of students good organization were impulsiveness, independence, self-control. High level of organization have 22,8% of second-course students and 31,3% of fourth-course students. Average level of organization have 45,7% of second-course students and 42,2% of fourth-course students. Low level of organization have 31,5% of second-course students and 26,5% of fourth-course students.

Keywords: good organization, impulsiveness, independence, self-control.

Отримано: 14.03.2011